

100 jaar Erika Arlt en het Verlorene Transport

Geachte aanwezigen, beste vrienden en leden van de werkgroep Verlorener Transport!

Vandaag herdenken we de 81e verjaardag van het Verlorene Transport.

Dat de herinnering aan dit voorbeeld van wat fascisme inhoudt in onze regio nog steeds levend is, hebben we te danken aan Richard Arlt, maar vooral aan Erika Arlt, die vandaag 100 jaar zou zijn geworden.

Laten we eerst eens kijken naar haar leven, dat zeer nauw verbonden was met de mijnbouw:

Jaar	Levensgebeurtenissen	Historische context		
1926	30 maart 1926 in Oberröblingen am See: geboorte van Erika Röther als tweede kind na haar broer Karl-Heinz (1924–1945)			
1943	Boekhoudster op landgoed Lochau	daarna (15 april 1943) op Niederbeuna	Eerste luchtaanvallen op Leuna	
1945	Overlijden van haar broer Karl-Heinz	12 april: Amerikaanse leger bezet Halle	einde Tweede Wereldoorlog 8 mei	18 maart 1945 FDGB opgericht
1947	Werk in brikettenfabriek Bruckdorf/Halle	lid van FDJ en SED		
1948	Boekhoudster op landgoed Lochau	20 juni 1948 valutahervorming West-Duitsland	16 januari oprichting VVN	
1950	Stenotypiste in Ammendorf	gemeenteraadslid Halle	verlaat kerk	15 oktober verkiezingen Volkskamer
1951	Lid Democratische	Verbod VVN in West-Duitsland	politie-inval Frankfurt	protestacties DDR

1953	Sportbeweging 21 februari huwelijk met Richard Arlt	februari ontbinding VVN DDR	5 maart overlijden Stalin	17 juni protesten
1957	Verhuizing Domsdorf	lijsten slachtoffers Verloren transport	ontdekking massagraf	comité antifascisten opgericht
1975	8 mei opening gedenkplaats Wildgrube			
1984		Comité opgeheven		
1986	Documentatie comité voltooid			
1987	Documentatie Nooit vergeten voltooid			
1989		Grenzen DDR- BRD afgeschaft		
1995	50 jaar bevrijding	gedenkwal met 550 namen		
1997	17 juni toekenning Bundesverdienst- reuz			
1999	23 april brochure over Joodse gedenkplaatsen			
2008	Prijs lokale geschiedenis Elbe-Elster			
2011	2e editie brochure	uittreding uit PDS		
2014	Openluchttentoon- stelling Joodse begraafplaats			
2015	23 april opening tentoonstelling	12 november overlijden Erika Arlt		

In tegenstelling tot wat de lasterlijke uitdrukking van het zogenaamde „verordende antifascisme“ in de DDR wil doen geloven, waren Erika en Richard Arlt antifascisten uit overtuiging en levenservaring. Voor hen was het duidelijk: antifascisme kun je niet voorschrijven. Ofwel slaag je erin de mensen in je omgeving ervan te overtuigen dat het beter is om samen met burens, vrienden en collega's een nieuwe samenleving op te bouwen, in plaats van via een 'ordre mufti' in te zetten op militaire orde en bevelen, anders loop je te gronde.

Door vele uren toegewijd onderzoek en organisatorisch werk, waarbij ze er altijd op lette de inwoners van Tröbitz erbij te betrekken en hen te overtuigen van het belang van de herdenking van het „Verloren Transport“, slaagde Erika Arlt erin de aanvankelijke scepsis om te zetten in trots, Trots om als inwoner van Tröbitz deel uit te maken van het dorp dat de herinnering aan het 'Verloren Transport' in ere houdt, de begraafplaats onderhoudt, herdenkingsbijeenkomsten

organiseert, bezoekers vriendelijk ontvangt, rondleidingen verzorgt en tentoonstellingen opzet. Erika Arlt onderhield een uitgebreid netwerk van briefcontacten met overlevenden en nabestaanden van het Verlorene Transport; haar briefwisseling vult vele ordners – deze zijn op zichzelf al weer documenten van de hedendaagse geschiedenis.

Ze stond in contact met overheidsinstanties, met joodse gemeenten en met de Centrale Raad van Joden in Duitsland. Ik wil in het bijzonder het contact met dr. Peter Fischer benadrukken, waaruit een vriendschap is ontstaan. Hij stond altijd klaar voor Tröbitz en het ‘Verlorene Transport’ en we hebben aan hem de openlucht tentoonstelling op de joodse begraafplaats te danken, vele waardige herdenkingsdagen met een rabbijn, het Kaddish en belangrijke toespraken, en recentelijk de tentoonstelling over het lot van de kinderen van het ‘Verlorene Transport’, die overigens nu in de Orgelakademie in Bad Liebenwerda is opgesteld en daar te bezichtigen is.

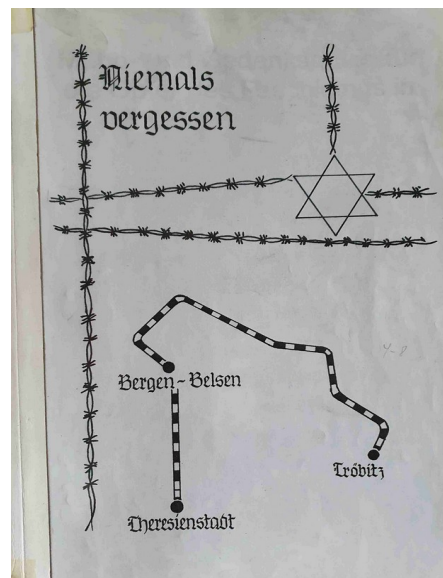
Tot slot nog een heel persoonlijk woord van mij, en ik denk ook van Heike Monien: we hebben Erika gewaardeerd als onze naaste vriendin, als voorbeeld voor ons eigen leven, en als rouwende die meemaakte dat de eerste poging om in Duitsland een menswaardige samenleving op te bouwen in 1989 zo jammerlijk mislukte en door boodschappers uit het Westen zo onbeschrijfelijk in een kwaad daglicht werd gesteld. Want wat men daar in een kwaad daglicht stelde, dames en heren, dat was ook het leven van Richard en Erika Arlt.

Ik maak van de gelegenheid gebruik om hun nooit gepubliceerde documentaire „Niemals Vergessen“ te presenteren:

De documentaire over de geschiedenis van het ‘Verlorene Transport’, die in 1989, kort voor de zogenaamde ‘Wende’, werd voltooid, draagt nog volledig het stempel van het socialistische deel van Duitsland, de DDR.

Niet alleen omdat de gebeurtenissen hier niet als ‘tragisch’ worden bestempeld, maar als ‘gevolg van het fascistische beleid’ worden voorgesteld, maar vooral omdat ‘Niemals Vergessen’ de inspanningen documenteert die Erika en Richard Arlt hebben geleverd om het antifascisme aan de basis, bij het volk, te verankeren. De aandacht voor de geschiedenis van het Verlorene Transport was nooit een doel op zich, maar diende om de bevolking in de regio actief te betrekken en door de sterke betrokkenheid van heel gewone mensen – geen ambtenaren, geen staatsmedewerkers – een doel te bereiken dat Erika Arlt in haar boek als volgt verwoordt (p. 5):

„Herdenking is niet alleen een herinnering aan de verschrikkelijke gebeurtenissen en een eerbetoon aan de doden, maar ook een waarschuwing en een verplichting om de nalatenschap van de doden na te leven: nooit meer toestaan dat er vanaf Duitse bodem verschrikkingen, vervolging, oorlog en vernietiging uitgaan!“

Daartegenover stelt ze wat er na 1945 in de BRD gebeurde, hoe daar zelfs besluitvormers van het fascisme weer een plaats hadden gekregen in de staats- en politieke organisaties en voorkwamen dat er lessen uit het verleden werden getrokken, en bezig waren de oppositie uit te schakelen om een nieuwe autoritaire staat te installeren.

‘Nooit vergeten’ begint met een gedicht van de Tsjechische verzetsstrijder Julius Fučík:

Vergeet niet

“Om één ding vraag ik:
Jullie, die deze tijd overleven, vergeet niet!
Vergeet de goeden niet en ook de slechten niet.
Verzamel geduldig de getuigenissen over hen,
die voor zichzelf en voor jullie zijn gevallen.
Op een dag zal het heden verleden zijn,
zal men spreken over de grote tijd
en de naamloze helden,
die geschiedenis hebben geschreven!

Ik wil dat men weet,
dat er geen naamloze helden zijn geweest.
Dat het mensen waren,
die hun naam, hun gezicht, hun verlangen
en hun hoop hadden,
en dat daarom de pijn
van zelfs de laatste onder hen
niet kleiner was dan de pijn van de eerste,
wiens naam bewaard blijft.

Ik wil,
dat zij jullie allemaal altijd nabij blijven,
als bekenden, als familieleden,
net als jullie zelf.”

Julius Fučík

geb. 23-02-1903 in Praag, overl. 08-09-1943 in Berlijn-Plötzensee.

Julius Fučík was een Tsjechische cultuurpoliticus en schrijver. Als lid van het illegale Centraal Comité van de KPTsch viel hij in handen van de Hitler-fascisten en zat hij vanaf 1942 in Gestapo-hechtenis. Op 8 september 1943 werd hij in Berlijn-Plötzensee geëxecuteerd.

Omdat het voor Erika Arlt belangrijk was om een antifascisme van het volk op te bouwen, concentreerde ze zich niet op geschiedenisboeken, maar op de getuigenissen van ooggetuigen zoals de heer W. Gröger, de heer K. Bardehle (over de aankomst van de trein op 23 april 1945), de herinneringen van de inwoners van Tröbitz (blz. 26–39) en de opvang van de overlevenden in de huizen van Tröbitz, die als humanitaire hulp werd gepresenteerd (blz. 36–49). Wanneer ze de herdenkingsplaatsen beschrijft, doet ze dat nooit zonder de burgers die bij de inrichting ervan betrokken waren bij naam te noemen – ze vergeet ook niet de namen van degenen die zich hebben ingezet voor de verzorging van de dodelijk zieke overlevenden uit de trein.

„Niemals Vergessen“ (‘Nooit vergeten’) is geen afrekening met de inwoners van Tröbitz, zelfs geen morele verwijt; het boek wil de inwoners van de regio laten zien wat zij – misschien zonder het zelf precies te beseffen – hebben gepresteerd. Het is volledig op de toekomst gericht, hoewel het voornamelijk gebeurtenissen uit het verleden beschrijft. Daarom benadrukt de auteur de vriendschappen tussen joodse overlevenden en de inwoners van Tröbitz in wier huizen zij werden verzorgd en opgevangen. Om dezelfde reden legt zij de nadruk op de evenementen van regionale organisaties bij het VVN-herdenkingsmonument en documenteert zij de toespraken van vooraanstaande persoonlijkheden die ter gelegenheid van de herdenkingsdagen naar Tröbitz waren gekomen, alsof zij wilde zeggen: Kijk, zonder jullie en jullie inzet zouden deze mensen niet zijn gekomen!

Tegen deze achtergrond wordt de lezer de geschiedenis van het „Verlorene Transport“ getoond aan de hand van talrijke originele documenten – ook dit is een verdienste van Erika Arlt, die ze voor de ondergang heeft gered – en aan de hand van talrijke foto’s die ze zelf heeft genomen en ontwikkeld.

Het boek werd door Erika Arlt op eigen kosten gekopieerd, van hand tot hand doorgegeven en is nooit gepubliceerd – waarschijnlijk vooral omdat de politieke duiding en de duidelijk afwijzende houding ten opzichte van het West-Duitse naoorlogse Duitsland met zijn aanhangers van de Koude Oorlog na de zogenaamde Wende niet meer van deze tijd was. Te veel draaikonts en profiteurs van de Wende zouden haar met haar boek hebben belasterd als aanhangster van een ten onder gegane, gedelegitimeerde staat, wat schadelijk zou zijn geweest voor haar streven om de nagedachtenis aan de slachtoffers van het Verlorene Transport te bewaren, het ‘Nooit Vergeten’. Zelfs toen in de twee herziene versies (1997 en 2011) de ‘politieke’ passages waren geschrapt, kon Erika Arlt zich er niet toe zetten het boek te publiceren.

In haar boek blijft de auteur op de achtergrond; men begrijpt dat het voor haar een persoonlijke zaak was om het grote publiek te informeren, net zoals het voor haar belangrijk was om met talrijke overlevenden een uitgebreide briefwisseling te onderhouden, die tot kort voor haar dood werd voortgezet.

Nooit vergeten - het boek van Erika Arlt (versie uit 2011) over het Verlorene Transport -

Inhoud:

- Inleiding
- Bergen-Belsen
- De dodentrein
- Het einde van de reis
- Gesprek met W. Gröger
- Gesprek met W. Bardehle
- De operatie in Berlijn
- 23 april 1945 – Dag van de bevrijding
- Tröbitz Nordfeld en het Werhahn-concern
- Het Sovjetleger bevrijdde meer dan 2500 gevangenen
- Herinneringen van de inwoners van Tröbitz
- Tröbitz na 45 jaar
- OdF-gedenkplaats
- De Joodse erebegraafplaats
- Onderhoud van de herdenkingsplaatsen
- Begraafplaats Schilda
- Het graf bij kilometerpaal 106,7
- Het graf bij het spoor, kilometerpaal 101,6
- Lijst van het Informatiebureau Amsterdam
- Opmerkingen over Wildgrube en Langennaundorf
- OdF Herdenkingsplaats Schipkau
- BRD Justitie en neonazisme
- Evenementen
- Het proces tegen Globke
- Inwijding van de joodse begraafplaats op 4 september 1966
- 30e verjaardag van de bevrijding
- 40e verjaardag van de bevrijding
- 47e verjaardag van de bevrijding
- 50e verjaardag van de bevrijding
- Afsluitende opmerkingen
- Bronvermelding

En tot slot, iets waar Erika Arlt zeker erg blij mee zou zijn geweest:

Andreas Oettel uit Hamburg presenteert zijn film over Jaap Hillesum, die omkwam in de „Verlorene Zug“ bij Schipkau.

